

nobiles, & qui qualificados habeant natales, vel fortunæ gradus, aut bona, ignobilissimum tamen, ac infamem habent animum, indignosque mores, dum, vel ex genio, vel ob turpe lucrum, istud infame munus, nimium diligenter peragunt; Ità etenim criminoli facilius inquiruntur, adeòvt, iuxta aliquorum curiosorum traditionem, in omni hominum statu adsint de hoc genere exploratorum, nullaque penè adesse videatur domus, vel familia Cardinalium, vel Orationum Principum, siue Magnatum, aliorumque nobilium virorum, in qua non adsit Curia minister, atq; occultus explorator, qui tamen frequentius ipsi Domino seù patri familias cognitus esse solet, sed toleratur, vt ita habeatur stimulus bene viuendi; Et vtinam in nostra quoque professione, vel genere non adessent, vt non adesse credendum, ac sperandum est; Ipse verò stylus habendi hos ministros, & operarios est commendabilis, & proficius pro publica quiete.

De Senatore Urbis, alijsque officialibus fori Capitolini;

SVMMARIVM.

- 1 **D**E significatione huius vocabuli Senatoris.
- 2 De eius introductione, ac potestate.
- 3 Quo tempore officium daret, & de qualitatibus ad illud necessarijs.
- 4 Quod antiquitus etiam Reges, & Principes hoc munus exercebant.
- 5 De Capitolio Romano, eiusque duobus partibus, vel corporibus.
- 6 De conseruatoribus Populi, eiusque Camera, & de Priore.

- 7 An, & quam participationem cum istis habeat Senator.
- 8 De officijs vacabilibus Populi, seù Capitoli.
- 9 De Tribunali seù foro contentioso Capitolino, & ex quibus constituatur.
- 10 De Capitaneo appellationis, & quod non detur ulterior appellatio.
- 11 Sed quod cause diuturnam habeant durationem, & quare.
- 12 De consultoribus assumi solitis.
- 13 Est forus competens ciuium & incolarum secularium, sed quare modicas tractet causas graues.
- 14 Improbatur praxis, ac etiam Statutum, vt in Vrbe seruari debeat ius ciuile, & de istius statuti ratione.
- 15 Quod deberet mutari praxis.
- 16 De cognitione causarum criminalium.
- 17 Quare eius styli non recensentur.
- 18 De Statutis Urbis.
- 19 De districtu Urbis.
- 20 Habet Senator audientiam Papæ.
- 21 De Prærogatiua Populi Romani, seù eius Conseruatorum dandi libertatem seruus qui Capitolium ascendant.

DISC. XXXVII.

- I**llud Senatoris nomen, seù vocabulum, quod in antiqua Republica Romana in vsu erat, diuersã habet significationem, diuersamque redolet dignitatem, ab hodierno Senatore Urbis, de quo in præsentia agitur; Tunc etenim significabat vnum ex illis senioribus, vel consiliarijs, qui illum constituebant prudentiorum virorum cætum, penes quem Reipublicæ regimen residebat, cui Senatus nomen tribuebatur. Et cuius, quamdam imaginem (cum debita proportione alibi insinuata) in hodierna Romana Republica ecclesiastica, præferret Collegium Cardinalium. A
- Hodierni verò Senatoris diuersa est origo; Postquã enim pluriũ sæculorũ spatio, antiquus ille Senatus, omninò dissolutus erat, penes in obliuionem obiisset; Non quidem pro publico seù polytico regimine Reipublicæ constituentis supremum principatum plurium Ciuitatum.
- P.2. Relat. Cc ac

ac prouinciarum, sed pro ipsius Romanæ tantum Ciuitatis, eiusque particularis territorij, vel districtus, civili, seu ethnico, vel priuato regimine, à quatuor, vel quinque seculis circiter (neglecta opinionum varietate super numero in ipsa primæua introductione) iste magistratus usu haberi cepit, cui antiqui Urbani Prætoris assimilatio, quæ ab aliquibus datur, magis congrua videtur, ut scilicet denotet Ciuitatis tantum, eiusque priuati populi illum temporalem magistratum, cui profrequentiori moderno usu Italiæ, Gubernatoris nomen tribuitur, dum de sui natura, ad formam Statutorum Urbis, officium est annuale, sindicatui subiectum, atque ciuibus, vel incolis prohibitum, & non conferendum, nisi forensibus, quorum patria, adminus distet ultra ambitum quadraginta miliarium, dum intra illum contineri dicitur eiusdem Urbis districtum, qui idem significat, ac territorium, quod ciuicam redolet qualitatem. B

Bene verum, quod præsertim circa præfati annalis temporis præfinitionem, Apostolicæ dispensationes diuersam docent praxim, quod scilicet duratio huius officij à Papæ arbitrio pendet, eodem modo quo deputatio, atque mutatio rara in eodem Pontifice esse solet; Et aliquando, ac præsertim iuxta hodiernam obseruantiam (ita merito exigentibus qualitatibus eius qui locum dignè occupat), trium Pontificum continuationem praxis docet.

Antiquiori tempore, quando, ob rerum Italiæ motus, magnasque scissuras, Romanus populus, aliquas antiquæ libertatis, & Reipublicæ reliquias, vel scintillas reassumpserat; Ista senatoria dignitas, longè maioris auctoritatis, ac existimationis erat, dum politicum seu publicum regimen quoque admixtum habebat, adeo ut etiam Rege, magnique Principes, non dedignarentur hunc magistratum assumere, & exercere, ut præsertim in Carolo Siciliæ Reges alijsque Principibus sequutum esse, docent Historici, & pleraque alia monumenta. C

Hodiè verò, cum omnimoda subiectione, ac dependentia Papæ, à cuius nutu deputatio, ac remotio pendet, est so-

lum quidam maior magistratus seu caput vel Præses, fori capitolini; Isteque forus, duo constituit diuersa corpora, siue duas diuersas partes continet.

Vna siquidem, Romani Capitolij pars est illa, cui ciuilis, vel æconomica Ciuitatis & populi, eiusque Camera, seu ærarij administratio incumbit, cum aliqua modica iurisdictione, quæ huic publicæ administrationi connaturalis esse ubiq; videtur, penes illum Magistratum, qui singularum Ciuitatum, & locorum communis administrat; Istaque pars, seu corpus, constituitur ex tribus viris ut plurimum nobilibus, qui origine, vel domicilio sint ciues Romani, & qui Conservatores Populi appellantur, modicam, pro sui regulari natura durationem habentes trium mensium tantum, iuxta penes genericum usum temporalis Ditionis, Ecclesiæ, quando Apostolica dispensatio, siue superueniens impedimentum vacationis Sedis Papalis, maiorem durationem non causet; Hisque tribus officialibus, adiunctus est, cum eadem præeminentia, circa habitum, & quosdam honorificos tractatus, alter officialis, cui Prioris nomē tribuitur, quia nēpē est primus inter quatuordecim Regionarios, seu Duces, vel Capita quatuordecim regionum, in quas Romana Ciuitas diuisa est; Cœqualem tamen non habet participationem in administratione, quæ solum, ac principaliter residet penes tres Conservatores, qui tribus cuiuslibet hebdomadæ diebus, collegialem residentiam faciunt in ea palatij capitolini parte laterali prope rupem tarpeyā, quæ ipsis assignata est, ut negotia populi seu communitatis tractent, ac expediant; More Principis, cum magno decore, prandium ibi habendo, ac habentes apud se, tanquam consiliarium, vel assessorem, vnum Iuris consultum, cui Aduocati populi nomen tribuitur; Et alterum practicum causidicum, qui Procurator fiscalis appellatur; Ac etiam Secretarium, seu Cancellarium, qui Scribæ Senatus nomen obinet, ultra plures, medij, ac infimi ordinis familiares, seruitio oportunos, iuxta Principum, seu Magnatum morem.

Quamuis autem, in quibusdam publicis functionibus, quæ nomine Populi fiant,

fiant, eius magistratum representando, Senator, cum eis interueniat, primum occupando locum, tanquam caput, sed cum magis honorifico, maiorisque maiestatis indumento, cum toga scilicet, serico, & auro intexta, vulgò *brocato*, dum ipsi Conservatores ac Priores aliam adhibent diuersam togam breuiorem, ex serico tantum contextam, nigri coloris; At tamen in ijs quæ concernunt, Communitatis, & Camera Populi administrationem, ille participationem aliquam non habet, neque in publicis inscriptionibus, vel edictis, eius nominis, seu dignitatis mixtura habetur.

Huic autem Camera sub dicti Magistratus administratione, competunt, seu ab eo dependentiam habent, quamplurimè officia venalia vacabilia, de quibus, ad instar officiorum vacabilium Curie Romanæ, seu Cancellariæ, vel Camera Apostolicæ in Regalium sede actum habetur. D

Altera verò Capitolij pars, est iurisdictionalis, super administratione scilicet iustitiæ, ac iudiciali contentiosa cognitione causarum, ciuilium, & criminalium, Populi secularis, seu ciuium, & incolarum secularium Urbis, eiusque districtus, iuxta illud munus, quod singularum Ciuitatum Gubernatores vel Correctores exercent, istudque dicitur Tribunal fori capitolini.

Constituitur autem hoc Tribunal, ex dicto Senatore tanquam eius Præfeto, seu capite, & ex pluribus alijs officialibus tanquam eius assessoribus, & auxiliarijs; Duobus scilicet togatis Iuris Professoribus pro cognitione causarum ciuilium, qui Collaterales nuncupantur, cum ordine inter eos, quod vnus primus, & alter secundus Collateralis dicuntur, & ex altero pariter togato, qui est Iudex maleficiorum, eodem modo quo dictum est de Auditore Camera, habente tres Locumtenentes, duos scilicet in ciuilibus, & vnum in criminalibus.

Dictorum autem Collateralium singuli, audientiam publicam, singulis diebus non feriatis, de mane, tenent in aula magna, quæ vulgò sala nuncupatur illius maioris ac nobilioris partis palatij quæ

est in capite fori, seu cliui capitolini, in qua Senator, ipsique Conservatores, ac Iudex, habitationem habent; Extra verò hanc publicam audientiam, causas, quæ ad eos respectiue pertinent, iuxta distributionem Notariorum eiusdem fori, priuato more disputant, & cognoscunt, vel in eiusdem palatij priuatis aulis, quatenus ibi cōtinuò habitare eligant, vel in alia propriæ habitationis domo priuata.

Quando autē vna Partiu id petat, siue quod pro eiusdem Tribunalis praxi, & stylis, vel ex statutis Urbis, ob causæ naturam, vel qualitatem, illius cognitio, collegialiter à toto Tribunali facienda sit; Tunc id sequitur in aula Senatoris, ipso præfidente, cum prædictorum Collateralium, & Iudicis maleficiorum, & fiscalis assistentia, in forma Tribunalis collegiati, audiendo Partium Aduocatos & Procuratores, etiam in contradictorio; Istaque Congregatio, sub nomine Assistentiam explicatur.

Alter quoque huius Tribunalis officialis adest togatus (ut sunt præfati Collaterales, & Iudex criminalis) qui dicitur capitaneus appellationum, quod scilicet, à sententijs, vel decretis Senatoris, ac dictorum Collateralium tanquam Iudicum primæ instantiæ, ad istum appellatur, tanquam ad Iudicem secundæ, à quo vltior appellatio non datur ob statutum Urbis, per quod duabus conformibus illa tribuitur vis vel operatio quæ per ius commune tribus concessa est.

Adhuc tamen, vel ob difformitatem, vel ob ordinarium remedium nullitatis, siue ob extraordinarium restitutionis in integrum, quod pro istius praxi inextricabili labyrintho, dupliciter intentari solet (principaliter nēpē, & incidenter) longam ac diuturnam durationem, nimiamque instantiarum pluralitatem, causæ patiuntur, intra circulum tamen ipsorum officialium. Vel scilicet ipso Senatore cognitionem assumente; Vel ad aliquem ex Collateralibus, aut ad ipsamet Capitaneum appellationis redeundo; Quando tamen cognitionem assumat Senator, qui siue ex eo quod non soleat esse iuris professor, siue pro officij decore ac maiestate, sibi assumere solet, aliquem Prælatum, vel Aduocatum, siue

causarum Patronum in consultorem, vel istū deputare solet alicui ex Collateralibus, vel Capitaneo appellationum, quando agatur de illis causis, in quibus iam alias iudicauerint; Siue quod partium recusatio accedat, vnde propterea, spectato effectu, iste consultor est in ea instantia, causæ iudex, dum iuxta eius votum est sententiandum.

Quamuis autem iste forus capitolinus, dicatur proprius, magisque competens, civium & incolarum sæcularium vrbis, non autem Ecclesiarum, vel personarum ecclesiasticarum, cum sit magistratus merè sæcularis, adeò vt vna Partium iudicium instituente in alio Tribunali iuridicè altera Parte petente, ad istud, remissio fieri debeat; Attamen frequentior praxis de facto docet, magis verò ab aliquo moderno tempore, quod ad aliquas breuiores causas, plebis, seu populi minuti, istius Tribunalis cognitio restricta videatur; Vel quia, ob clericorum, aliarumque personarum ecclesiasticarum, ac etiam curialium, & forensium, aliorumque priuilegiatorum copiam, nimium raræ videantur causæ, in quibus aliarum personarum diuersi generis vt supra, non verificetur mixtura; Vel quia obligatio in forma Cameræ Apostolicæ, aperiat locū priuatiuis facultatibus Auditoris Cameræ, supra de ipso agendo insinuatis, dum ea de stylo in omnibus conuentionibus, etiam priuatis adijcitur, Vel quia Partes concorditer aliud adeant Tribunal, & præsertim illud mox enunciatur Auditoris Cameræ, quod maiorem partem causarum civilium primæ instantiæ Vrbis reuera peragitur; Aut quod vbi contingat, vt aliqua grauis causa in isto Tribunali introducta sit, de facili soleat Pontifex, vna Partium instante, illam ab eo auocare, atque committere in Rota, siue istud Rotæ Tribunal ei tribuere in assessorem, & consultorem, vt scilicet de voto Rotæ procedatur, quod sonat in idem. E

Huius autem inconuenientis origo seu causa est extrauagantia praxis istius fori, Siquidè illius auctores, vel introductores eodem antiquiorū sensu, vel humore malenconico, ex quo, citra omnem

rationem, in ea Ciuitate, quæ est residentia Papæ, ac Metropolis vtriusque eius Pontificij, & temporalis principatus, per eius statuta induxerunt, vt iuris civilis potius, quàm canonici dispositio atendi debeat quod sequutum est ob diuersitatem temporum, & circumstantiarum, cum id originem taxerit, quando Romanus populus, ita illorum temporum conditione exigente, cupiens primæuum libertatis statum assumere, pontificiam dominationem abhorrebat, ipsius Ecclesiæ scissuris & schysmatibus huiusmodi sensus cõtinentibus; Sed male huius praxis auctores, & introductores ita curarunt, antiquas iuris civilis rigorosas, & superstitionas iudiciarias formulas restituere, ob temporum diuersitatem; Et quidem id reuera importat calumniarum fomentū, dum ob aliquas leues formalitates non benè seruatas in causis, quæ a pertam contineant iustitiam, facilis tribuitur aditus Reis conuentis, qui succumbentiam passi sunt, eorum calumnias, & connaturalia subterfugia confouere, totamque iudicij, processus machinam, etiam per plures instantias, & cum pluribus sententijs, cum magna temporis ac sumptuum iactura constructam destruere, quandam nimium ineptam & iudaicam practicando propositionem, vt qui cadit à syllaba, cadat à toto; Atque hac ratione, ego, qui circa susceptæ aduocationis initia, consultor deputari frequenter consueueram, id expertus, in quadam causa iam per tres vel plures sententias conformes iustissimas determinata, ita ob quamdam leuem & scrupulosam nullitatem ad primæuum initium redacta, tale munus acceptare perpetuò abhorruui.

Hinc itaque manat, quod classici, & qualificati causarum Patroni, à quibus iudicum, seu Tribunalium electio, pro frequentiori vsu pendet, istius Tribunalis praxim penè imperceptibilem vt potè redolentem speciem inextricabilis labyrinthi, non callentes, neque addiscere curantes, ita istum forum abhorrent, atque in dicto Tribunali Auditoris Cameræ, concorditer causas introducunt & agunt, vt inde ad Rotam aditus liber pateat in vltiori instantia Ideoque etiam apud anti-

E. præsertim in casu de quo sub tit. de fidei commiss. disc. 55. & in alijs.

tiquos curiales, & practicos in vsu esse ijdem antiqui praxis Curie scriptores, testantur de se ipsis. F

Quare curialium, ac senatorum virorum maiori, ac sanioris parti, admirationem præbet, huius praxis tolerantia continuatio; Commendatione siquidem digna est continuatio ipsius fori vel Tribunalis, pro maiestate Romani populi, ita antiqui Capitolij, adeò magnæ potentia, & existimationis, memoriam, vel reliquias retinendo; Sed commendatione dignum non reputatur, istam exorbitantem, ac imperceptibilem praxim, retinere, cum vnica & eadem deberet esse praxis, valde bona, & commendabilis Auditoris Cameræ.

In criminalibus quoque, licet istud Tribunal, tam in Vrbe, quàm in vniuerso districtu, eodem modo, quo in civilibus, cumulatiam habeat etiam in prima instantia cum iudicibus ordinarijs fori sæcularis, cum iure præuentionis, eodem modo quo supra agendo de Auditor Cameræ, ac de Vicario, & Governatore Vrbis dictum est; Vnde propterea propriam habet familiam armatam, cum suo barisello distincto, suosque carceres; Attamen raræ habet causarum grauium cognitionem; Tum ob supra enunciata frequentiore mixtura personarum ecclesiasticarum, vel aliarum, quæ ab hoc foro exemptæ sint; Tum etiam quia, ob maiorem Tribunalis Governatoris vigilantiam, longèque maiorem copiam, ac peritiam iudicum, & Notariorum, magis verò exploratorum, ac ob maiorem numerum familiæ armatæ, illas penè sepe per Governator præuenire solet; Ex eopotissimè, quod illi, qui in rixa, vel appensate vulnerati, vel percussi sint, adire solent hospitalia, aliaue loca immunia, in quibus non datur aditus huius Tribunalis officialibus & ministris, tanquam merè sæcularibus, adeò vt oportuerit, ac oporteat pro indemnitate ac iuribus insignis Archicõfraternitatis Annuntiationis, ad quæ pertinet officium Notarij criminalis huius fori capitolini, obtinere Apostolicū indultum, per literas in forma breuis, ad tempus innouari solitum, pro accessu ad ibi proximum hospitale Consolationis.

Atque his stantibus, cum etiam classicis causarum Patronis, multo verò magis Aduocatis, penitus ignota sit huius fori praxis; Hinc sequitur, vt illa recenseri non valeat, saltim in aliqua forma compendiosa, sed eius particulares tractatores adundi sunt. G

Regitur autem principaliter hoc Tribunal, cum Vrbis statutis, quæ propriè continent leges municipales seu particulares Ciuitatis, eiusque districtus, contradistinctas à legibus generalibus principatus, quæ fiunt per Papam sub nomine Bullarum vel Constitutionum.

Iste autem districtus, antiquiori tempore Romæ triumphantis, se protendebat ad ambitum centum miliarium; Intermedio verò post dissolutionem Imperij Romani, certam non habebat regulam, cum solum de districtu ea loca dicerentur, in quibus Populus Romanus, quandam exigebat collectam, quæ focaticū nūcupabatur, cū quadam salis distributione; Hodie verò occasione reformationis statutorū, quæ sub Gregorio XIII. sequuta est ille in vniuerso ambitu temporalis Ditionis Ecclesiæ, est quadraginta miliarium, vt in regalium sede, ac alibi aduertitur. H

Habet item Senator audientiam Papæ, & Cardinalis Nepotis statuta die cuiuslibet hebdomadæ in die scilicet mercurij, eodem modo quo Auditor Cameræ, alijque officiales, quando negotiorum & causarum occasio vrgeat, quæ frequentius deesse solet.

Siue autem ex antiquis moribus, aut verius ex Apostolicis indultis, Populus Romanus, eiusque vice, ac nomine districtus magistratus qui ex Conservatoribus constituitur, facultatem habet concedendi libertatem seruis, qui Capitolium ascendant, eorumque conspectui se præsentent; Atque hinc resultat; vt in Vrbe seruorum vsus nō habeatur Atque sæpius in illis partibus, in quibus hic vsus habeatur, præsertim in locis maritimis, illi serui quibus id innotescat, solliciti esse solent, vt eorū dē domini Vrbem adeant; Siue quod ijdem domini, quibus id non innotescat, pro eorum seruitio seruos secum ducant, redeunt autem sine illis; Quoties cautelam non adhibeant

F. Velle lib. 2. cap. 15.

G. Lucas Petrus in praxi fori Capitolini.
H. sit. de Regal. disc. 72.

hibeant prius occurrendi, ac denunciandi, ne in eorum præiudicium, ipsisque non concurrentibus, huiusmodi instantiæ recipiantur, cum desuper certa præxis præscripta habeatur.

DISC. XXXVIII.

Adem differentia, quæ *disc. præcedenti* insinuata est, inter hodiernum Urbis Senatorē, & Senatores antiquæ Reipublicæ Romanæ, dignoscitur quoque in

istò Magistratu, quoniam Ædiles curules, seu viarum curatores dictæ antiquæ Reipublicæ, curam habebant omnium viarum, & pontium, per vniuersum Orbem, qui ipsius Reipublicæ Imperio subiectus erat, ita gerendo has partes, iure Principis potius, quam iure Ciuitatis; Moderni verò Ædiles, qui vulgò Magistri viarum appellantur, restrictam habent jurisdictionem vel curam, intra Urbis territorium seu districtum, ideoque potius iure Ciuitatis; Postquam etenim Romanum Imperium dissolutum fuit, atque cessauit illa cura, quæ in hac materia viarum, & pontium, adeò diligenter habebatur, vt non obstante adeò diuturni temporis edacitate, adhuc probent reliquæ, quas cernimus viarum, Appiæ, Flaminæ, & aliarum; Eodemque Imperio diuiso in tot principatus, quilibet Princeps in sua ditione, istam curam suscepit, cum ea distinctione, cum qua probabile est, vt etiam antiquorum Romanorū temporibus procederetur, quod scilicet cura publica Principis, eiusque vice, istius magistratus, vertaretur circa illas vias magis publicas, quæ totius Orbis, vel respectiue principatus communicationem concernunt; Et quæ, Basilicæ, seu Militares, vel Consulares in iure appellantur, hodie verò vulgò viæ Regiæ, seu Magistræ, aut Romanæ; Singulæ verò Ciuitates, & loca, curam haberent aliarum viarum, & pontium in proprio territorio existentium, atque ad ciuium & incolarum commoditatem principaliter deseruientium, vnde propterea, ad differentiam aliarum, quæ magis publicæ sunt, priuatæ dicuntur, quamuis in effectu sint etiam publicæ, cum diuersa sit species aliarum viarum, quæ verè & propriè dici merentur priuatæ, vt in regalium sede aduertitur. A

Vtrumque autem munus, in ipsa Vrbe, & lo.

De Tribunali Ædilium, seu Magistrorum viarum, earumdemque viarum Præsides.

S V M M A R I V M

- 1 **D**E hoc officio antiquo, & moderno, & de differentia.
- 2 De differentijs, vel distinctionibus viarum.
- 3 De introductione, vel restitutione huius magistratus in Vrbe.
- 4 Quod eidem commissæ sunt causæ retractuum, & seruitutum.
- 5 De officialibus ex quibus hoc Tribunal constituitur.
- 6 De questionibus circa refectiones viarum, & taxas, vel contributiones.
- 7 De contributione exemptorum, & ecclesiasticorum.
- 8 De Congregatione viarum, earumque Præsides.
- 9 Quomodo habeant curam viarum rusticarum, seu campestrium.
- 10 Et quomodo urbanarum in Ciuitate.
- 11 De venditionibus victualium, & bonorum in locis propè vias, & plateas subfillicidjs domorum.
- 12 De alia iurisdictione circa maniana, & pensilia adificia.
- 13 De facultate concedendi situs & loca publica.